

УДК 631.16(045)

Н.В. Поліщук, О.Р. Мотник

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано сучасний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, висвітлено особливості основних показників фінансового стану підприємств. Запропоновано для комплексної оцінки фінансового стану підприємств використання дискримінантної моделі Романа Ліса, яка побудована на основі показників ділової активності та рентабельності. Значення інтегрального Z-показника фінансового стану підприємств сільського господарства протягом 2012-2017 рр. вище граничного значення для моделі Романа Ліса, що свідчить про платоспроможність підприємств, довгострокові перспективи розвитку, що пов'язано із збільшенням інвестицій у сільське господарство, зростанням обсягів виробництва валової продукції.

The article analyzes the current financial situation of agricultural enterprises, highlights the features of the main indicators of the financial condition of enterprises. It is proposed to use a discriminatory Roman Forest model based on indicators of business activity and profitability for a comprehensive assessment of the financial position of enterprises. The value of the integrated Z-indicator of the financial condition of agricultural enterprises during 2012-2017 is above the limit value for the Roman Forest model, which testifies to the solvency of enterprises, long-term development prospects, which is associated with an increase in investments in agriculture, an increase in gross output.

Ключові слова: інтегральний показник, методичний підхід, фінансовий стан, сільськогосподарські підприємства.

Keywords: integral indicator, methodological approach, financial condition, agricultural enterprises.

Постановка проблеми. Фінансовий стан діяльності підприємств сільського господарства являється складною та інтегрованою за багатьма показниками якісною характеристикою діяльності підприємств, тому в умовах конкурентної боротьби підвищується інтерес до основних показників фінансового стану підприємств для визначення їх фінансових можливостей.

Фінансовий стан підприємств сільського господарства визначає конкурентоспроможність підприємств та його потенціал у діловому партнерстві, тому постає необхідність визначити рівень фінансового стану діяльності підприємств на основі динамічної інтегральної характеристики, яка є комплексним показником, що додатково свідчить про результати господарської діяльності підприємств сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження методичних підходів оцінки фінансового стану сільськогосподарських підприємств відображені у працях науковців і практиків, зокрема таких як: Гривківська О., Гула А., Єпіфанов А., Кучер А., Пігуль Н., Салькова І., Сахно А., Чайковський Я., Школьник І. та ін., однак, проблеми інтегральної оцінки сільськогосподарських підприємств потребують постійного вивчення та вирішення з урахуванням сучасних умов розвитку підприємств аграрного сектору економіки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасний стан сільського господарства потребує вагомих фінансових ресурсів, тобто пошуку додаткових джерел їх формування. Особливу актуальність, у зв'язку з цим, набувають питання доцільності залучення сільськогосподарськими підприємствами кредитів, що, в свою чергу, вимагає постійного дослідження фінансових показників діяльності аграрних підприємств.

Мета статті. Метою статті є теоретико-методичне обґрунтування та практичні рекомендації щодо інтегрального оцінювання фінансового стану підприємств сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сільського господарства відбувається в умовах обмежених фінансових і земельних ресурсів і для того, щоб окреслити напрями розвитку підприємств сільського господарства, потрібно, очевидно, використати декілька підходів до оцінки їх фінансового стану.

Питання обмеженості фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств у довгостроковій перспективі стоїть гостро, а вирішення його потребує нових підходів у фінансуванні діяльності підприємств.

Перед сільськогосподарськими підприємствами постає проблема отримання кредитних коштів не тільки для їх поточної діяльності, але й для розвитку, для чого проводиться оцінювання кредитоспроможності позичальників шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану підприємств [8, 9], що пропонується здійснювати у три етапи: обчислення фінансових показників та коефіцієнтів; розрахунок інтегрального показника фінансового стану підприємств; порівняння розрахункових показників з еталонними величинами [6, 10].

Однією з важливих груп показників, що характеризують фінансовий стан позичальника, є показники платоспроможності (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників платоспроможності і ліквідності підприємств сільського, лісового та рибного господарств України протягом 2012-2017 рр.

Коефіцієнти	Роки						Сер. знач.
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,097	0,087	0,058	0,049	0,018	0,048	0,059
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,029	0,968	0,993	1,054	1,007	0,932	0,997
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,876	1,723	1,635	1,503	1,192	1,536	1,577
Коефіцієнт загальної спроможності	2,153	2,004	1,723	1,671	1,316	1,918	1,797

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5]

Дані табл. 1 свідчать про те, що коефіцієнт абсолютної ліквідності підприємств сільського, лісового та рибного господарств України у 2017 р. зменшився порівняно з 2012 р. на 0,049 пункти, що свідчить про неможливість погашення короткострокових зобов'язань сільськогосподарських підприємств найбільш ліквідними активами в разі критичного стану. Спостерігається стійка тенденція до зниження коефіцієнта, а в 2016 р. взагалі коефіцієнт дорівнював 0,018, що свідчить про погіршення платоспро-

можності сільськогосподарських підприємств та негативні зміни у структурі їх активів і пасивів.

Середнє значення коефіцієнта швидкої ліквідності підприємств сільського господарства протягом 2012-2017 рр. становить 0,997, що близько 1, тоді як нормативне значення даного показника знаходиться в межах 0,7-0,8 (рис. 1.). У 2017 р. 93,2 % поточних зобов'язань можуть бути погашені ліквідними коштами та очікуваними від дебіторів.

Коефіцієнт загальної ліквідності підприємств сільського господарства протягом 2012-2017 рр. показує, як саме поточні кредиторські зобов'язання забезпечуються поточними активами, тому слід відзначити, що значення коефіцієнта протягом аналізованого періоду знаходиться в межах достатнього нормативного (1,5-2,5), крім значення 2016 р. (1,192), коли відбулося зменшення найбільш ліквідних активів на одиницю термінових боргів.

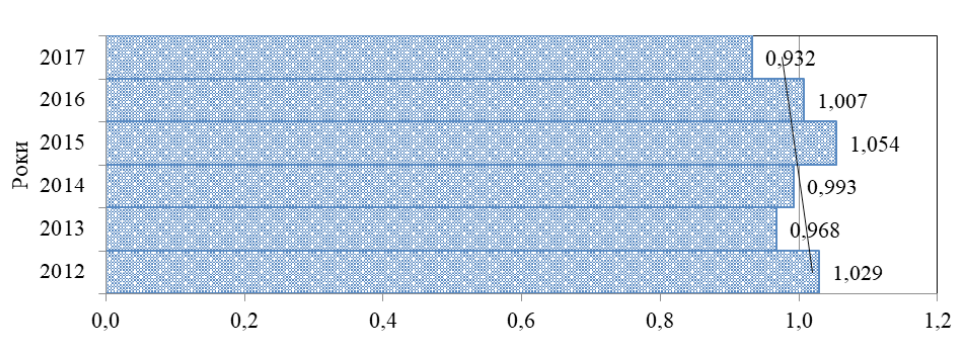

Рис. 1. Значення коефіцієнта швидкої ліквідності підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом 2012-2017 рр., млн грн

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5]

Тільки у 2012-2013 рр. сільськогосподарські підприємства були спроможні покрити свої зобов'язання всіма своїми активами, про що свідчить коефіцієнт загальної ліквідності, більший 2. Коефіцієнт загальної ліквідності протягом 2014-2017 рр. знаходиться нижче нормативного значення, що свідчить про погіршення кредитоспроможності, як динамічної характеристики фінансового стану сільськогосподарських підприємств.

Другою групою показників, що характеризують фінансовий стан позичальника, є показники фінансової стійкості [10] (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка показників фінансової стійкості підприємств сільського, лісового та рибного господарств України протягом 2012-2017 рр.

Коефіцієнти	Роки						Сер. знач.
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Коефіцієнт автономії	0,535	0,501	0,420	0,401	0,240	0,479	0,429
Коефіцієнт фінансової залежності	1,868	1,996	2,383	2,491	4,162	2,089	2,498

Коефіцієнт фінансової стабільності	1,153	1,004	0,723	0,671	0,316	0,918	0,798
Коефіцієнт кредиторської заборгованості	0,535	0,447	0,441	0,400	0,156	0,449	0,404
Коефіцієнт співвідношення між дебіторською і кредиторською заборгованістю	0,916	0,868	0,926	1,001	0,987	0,879	0,930

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5]

Коефіцієнт автономії підприємств сільського, лісового та рибного господарств, як один із важливих показників фінансової стійкості підприємств, вказує на частку залучених коштів у розрахунку на 1 грн власних коштів підприємств-позичальників. Значення коефіцієнта автономії підприємств сільського, лісового та рибного господарств свідчить про те, що у 2017 р. підприємства здатні профінансувати 47,9% активів за рахунок власного капіталу, тоді як у 2016 р. ця цифра складала 24 % та вказувала на високий рівень ризиків та низьку стійкість підприємств у середньостроковій перспективі, імовірність значних фінансових витрат, пов'язаних з виплатою процентних платежів та інших витрат на залучення і використання позикових коштів.

Спостерігається зростання значень коефіцієнта фінансової залежності підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом 2012-2017 рр. (від 1,868 пункти до 2,089 пунктів) з найвищим його значенням у 2016 р. (4,162 пунктів), та у 2 рази вищим, аніж у 2012 році, що свідчить про підвищення частки позикових коштів у фінансуванні діяльності та розвитку досліджуваних підприємств.

Нормативне значення коефіцієнта фінансової стабільності для підприємств сільського господарства більше або дорівнює 1. Так, коефіцієнт фінансової стабільності сільськогосподарських підприємств у 2012-2013 р. був вищим від 1 (2012 р. – 1,153 пункти, 2013 р. – 1,004 пункти), а протягом 2014-2017 рр. значення коефіцієнта становить менше 1, що вказує про наявність фінансових ризиків у довгостроковій перспективі.

Коефіцієнт кредиторської заборгованості підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом аналізованого періоду в середньому становив 0,404. Характерним для даного показника є зменшення його значення, що спостерігалось протягом 2012-2016 рр. (від 0,535 пункти до 0,156 пунктів), проте у 2017 р. відбулося стрімке збільшення на 0,293 пункти до рівня 0,449, що вказує на нестачу власних джерел формування фінансових ресурсів.

Щодо динаміки співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю сільськогосподарських підприємств, нормативне значення якого повинне бути не меншим 1, показує, що дебіторською заборгованістю підприємства не покривають свої кредиторської заборгованості, що свідчить про значні обсяги потреби у позичених коштах сільськогосподарських підприємств, обмежені можливості щодо користування кредитами, що виявляється у збільшенні сум кредиторської заборгованості протягом досліджуваного періоду, яка по суті виконує роль короткострокових кредитів.

Особливої уваги необхідно приділити таким показниками фінансової стійкості сільського господарства, як коефіцієнти маневреності власного капіталу, концентра-

ції позикового капіталу та фінансового ризику підприємств сільського господарства (рис. 2.). Так, протягом аналізованого періоду значення всіх коефіцієнтів у 2017 р. порівняно із 2012 р. зросло, проте порівняно з 2016 р. коефіцієнт маневреності власного капіталу збільшився на 0,403 пункти, а коефіцієнти концентрації позикового капіталу і фінансового ризику навпаки зменшилися на 0,077 пункти та на 2,073 пункти відповідно. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу у 2012-2013 рр. знаходиться в межах нормативного значення (0,4-0,6), проте у 2014-2015 рр. даний коефіцієнт досягнув значення майже 0,6, а в наступний рік відбулось його зростання вище нормативного значення на 0,16, тобто 76 % активів підприємств сільського, лісового та рибного господарств фінансувалися за рахунок позикового капіталу, що, підтверджує попередньо зроблені висновки та обумовлює зростання фінансових ризиків, про що свідчить зростаюча тенденція коефіцієнта фінансового ризику з 0,867 у 2012 р. до 1,089 у 2017 р.

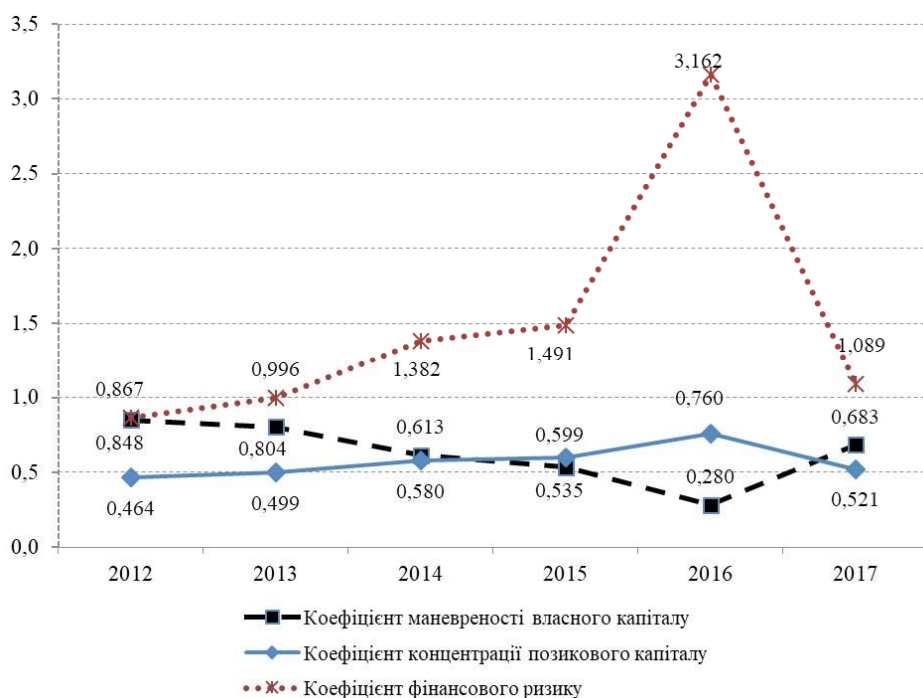

Рис. 2. Значення коефіцієнтів фінансової стійкості підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом 2012-2017 рр., млн грн

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5]

Максимальні фінансові ризики досліджуваних підприємств були у 2016 р. – 3,162, що підтверджується спадом коефіцієнта маневреності власного капіталу у 2016 р. до рівня 0,28 та зниженням фінансової стійкості підприємств сільського, лісового та рибного господарств. Коефіцієнт фінансового ризику дає найбільш загальну оцінку фінансової стійкості підприємств сільського господарства, адже зростання коефіцієнта

єнта в динаміці протягом 2012-2017 рр. свідчить про посилення залежності досліджуваних підприємств від інвесторів та кредиторів.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу підприємств сільського, лісового та рибного господарств є доповненням коефіцієнту автономії (коефіцієнт концентрації власного капіталу), а їх сума дорівнює 1 (рис. 3.). Таким чином, у 2017 р. 52,1 % активів підприємств сільського, лісового та рибного господарств фінансувалися за рахунок позикового капіталу, решта – 47,9 % за рахунок власного капіталу.

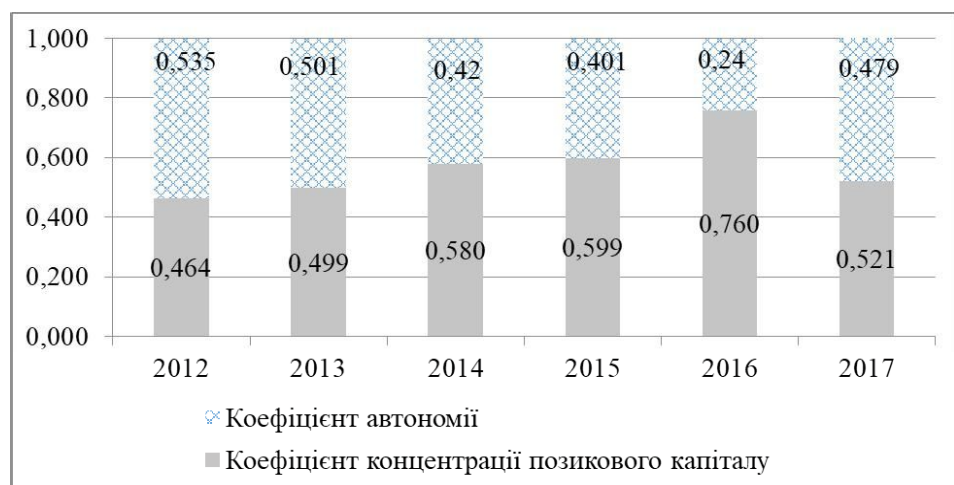

Рис. 3. Структура коштів, вкладених у майно підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом 2012-2017 рр., млн грн

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5]

Частка власного капіталу у фінансуванні має сягати на рівні 50 %, оскільки кредитори надають позику з впевненістю, що підприємства зможуть погасити кредити за рахунок власних джерел. З іншої сторони, зростання частки позикових коштів у фінансуванні активів протягом 2012-2017 рр. свідчить про зростання кредитів, наданих підприємствам аграрного сектору у зв'язку з необхідністю додаткових фінансових ресурсів для забезпечення стабільної діяльності підприємств, зростанням довіри до підприємств, як позичальників, застосуванням форм державної підтримки аграріїв.

Тенденції зміни коефіцієнтів довгострокових та поточних зобов'язань підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом 2012-2017 рр. наведено на рис. 4. Так, у 2017 р. коефіцієнт довгострокових зобов'язань збільшився на 20,8% порівняно з 2012 р., а коефіцієнт поточних зобов'язань становив 0,124 пункти, що на 0,151 пункт менше, ніж у 2012 році.

Рис. 4. Структура зобов'язань підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом 2012-2017 рр., млн грн

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5]

Коефіцієнт поточних зобов'язань протягом аналізованого періоду свідчить про наступне: питома вага поточних зобов'язань в загальній сумі залученого капіталу складає у 2012-2013 рр. 27,5 %, у 2014 році – 27,8 %, у 2016 році – 5,3 %, у 2017 році – 12,4 %. Зменшення частки поточних зобов'язань в загальній сумі залученого капіталу зумовлено з погашенням заборгованості сільськогосподарських підприємств з бюджетом, своєчасною виплатою заробітної плати, зменшенням короткострокових кредитів банків та ін.

Проведений аналіз основних показників фінансового стану діяльності сільськогосподарських підприємств спонукає до визначення інтегрального показника для окреслення перспектив розвитку досліджуваних підприємств. З огляду на що, переглянувши різні методики, ми зупинилися на моделі Романа Ліса.

Для комплексної оцінки фінансового стану підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом 2012-2017 рр. використаємо дискримінантну модель Романа Ліса, яка оцінює схильність підприємств до банкрутства на основі показників ділової активності та рентабельності [7, 9, 10]. Модель Романа Ліса, на основі якої визначається інтегральний показник фінансового стану підприємств, має вигляд (формула 1):

$$Z=0,063X_1+0,092X_2+0,057X_3+0,001X_4 \quad (1)$$

де X_1 – оборотний капітал / сума активів; X_2 – операційний прибуток / сума активів; X_3 – нерозподілений прибуток / сума активів; X_4 – власний капітал / позиковий капітал.

Вихідні дані для оцінки фінансового стану підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом 2012-2017 рр., з точки зору ймовірності їх банкрутства за використанням моделі Романа Ліса, наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Вихідні дані для оцінки фінансового стану підприємств сільського, лісового та рибного господарств протягом 2012-2017 рр., млрд грн

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Оборотний капітал	174,75	195,02	267,54	514,62	1318,67	639,02
Операційний прибуток	26,9927	15,1473	21,6774	103,138	91,1095	69,3441
Нерозподілений прибуток	26,7872	14,9845	21,4813	102,849	90,6132	68,8585
Власний капітал	148,14	156,82	163,93	275,3	369,37	436,34
Позиковий капітал	128,43	156,21	226,6	410,48	1167,88	475,22
Сума активів	276,64	313,09	390,61	685,84	1537,31	911,61

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5]

Оскільки банкрутство зумовлене характеристикою та здатністю до нівелювання катастрофічних ризиків підприємств у процесі їх фінансової діяльності, в результаті якої підприємства неспроможні задовольнити у встановлені терміни пред'явлені з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [2], то інтегральний Z-показник моделі Романа Ліса (табл. 4) буде свідченням реального фінансового стану досліджуваних підприємств, а його значення формуватиме уявлення про довгострокові перспективи розвитку сільського господарства.

Таблиця 4

Розрахунок інтегрального Z-показника моделі Романа Ліса

Коефіцієнти моделі	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
X_1	0,631687392	0,622887987	0,684929	0,75035	0,857778	0,70098
X_2	0,097573381	0,048380019	0,055496	0,150381	0,059266	0,076068
X_3	0,096830538	0,04786004	0,054994	0,149961	0,058943	0,075535
X_4	1,153468816	1,003905	0,723433	0,670678	0,316274	0,918185
Z	0,05544587	0,04742483	0,05211	0,07033	0,06317	0,05638

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5]

Граничне значення для моделі Романа Ліса дорівнює 0,037. Чим більшим є значення Z, тим вища платоспроможність досліджуваних підприємств. За даними табл. 4 слід відмітити, що інтегральний Z-показник фінансового стану сільськогосподарських підприємств за моделлю Романа Ліса у 2013 році мав найменше значення – 0,0474, а максимального значення було досягнуто у 2015 році – 0,070, що свідчило про поліпшення платоспроможності досліджуваних підприємств у даному році, проте у наступні 2016-2017 рр. спостерігалось зменшення Z і у 2017 р. його значення становило 0,563. Підсумковий інтегральний показник моделі Романа Ліса у 2013 р. на 0,0104 більший граничного значення, що свідчить про велику вірогідність банкрутства сільськогосподарських підприємств. Характерним у цей період є переважання кре-

диторської заборгованості над дебіторською заборгованістю сільськогосподарських підприємств, що створює загрозу фінансової стійкості підприємств сільського господарства та зумовлює необхідність у залученні додаткових джерел фінансування, а також прискорення дебіторської заборгованості за рахунок скорочення термінів надання комерційного кредиту.

Збільшення інтегрального Z-показника моделі Романа Ліса для сільськогосподарських підприємств у 2015-2017 рр. говорить про те, що у підприємств непогані довгострокові перспективи, що обумовлено значними інвестиціями у діяльність підприємств та зростанням виробництва валової продукції сільського господарства за період дослідження на 32, 1%. Так, встановлено, що потужним фінансовим джерелом розвитку сільського господарства є капітальні інвестиції у сільське господарство, лісове та рибне господарство, сума яких у 2017 році порівняно з 2010-м зросла у 5,8 разів, або на 53180 млн грн. Разом з тим, незважаючи на позитивні тенденції збільшення інвестицій у сільське господарство України, слід відмітити, що досі інвестиційний клімат у сільському господарстві залишається несприятливим.

Висновок. В умовах жорсткої конкуренції керівництву підприємств сільського господарства необхідно використовувати різні методики оцінки фінансового стану діяльності підприємств для своєчасного реагування на зміни фінансових показників та прийняття ефективних управлінських рішень щодо фінансування діяльності. Зокрема, проведений аналіз основних показників фінансового стану сільськогосподарських підприємств дає підстави стверджувати, що для стабільного розвитку сільського господарства необхідні альтернативні джерела фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств у світлі інноваційних форм і методів кредитування, напрацьованого світового досвіду та європейського вектору розвитку держави, що формує необхідність залучення іпотечних кредитів у сільському господарстві. Тож постають гостро питання створення необхідних умов для запровадження іпотечного кредитування підприємств сільського господарства, що стане предметом подальших досліджень науковців, практиків, представників уряду та бізнесової еліти.

1. *Sakhno A., Polishchuk N., Salkova I., Kucher A.* Impact of Credit and Investment Resources on the Productivity of Agricultural Sector. *European Journal of Sustainable Development*. 2019, Vol. 8, 2, P. 335–345. URL: <http://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/816>;
2. *Бланк И.А.* Основы финансового менеджмента. К.: Ника-Центр, 1999. Т 2. 512 с.;
3. *Гривківська О. В.* Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: монографія. Тернопіль: Астон 2012. 340 с.;
4. *Гула А.С.* Оцінка кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Управління розвитком*, 2015. № 4 (182). С. 55-61.;
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>;
6. Комплексне оцінювання фінансового стану підприємства. URL: <http://samzan.ru/177887>;
7. Оцінка ймовірності банкрутства з використанням моделі Р. Ліса. URL: https://studopedia.com.ua/1_369643_otsinka-ymovirnosti-bankrutstva-z-vikoristannyam-modeli-rlisa.html;
8. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / А. О. Єпіфанов, І. О. Школьник, Н. Г. Пігуль, та інші / За ред. проф. А. О. Єпіфанова. Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. 286 с.;
9. *Поліщук Н. В., Громова О. Є.* Фінансовий аналіз: навч. посібник. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2018. 176 с.№
10. *Поліщук Н. В., Громова О. Є., Лобачева І. Ф.* Економічний аналіз у схемах і таблицях. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2018. 220 с.;
11. *Чайковський Я.* Удосконалення методики комплексної оцінки кредитоспроможності позичальника. *Вісник НБУ*. 2003. № 11. С. 30-34.